

1. Faktický omyl - neúmyslný (kán. 1097, §§ 1 a 2 CIC)

MONS. MGR. KAREL ORLITA, J.C.D.

a) koncept omylu a základní principy *Soudní vikář DCS v Brně*

V současně platném kodexu kanonického práva se setkáme s pojetím omylu ve vztahu k manželství a to v kánonech 1097: 1098 a 1099¹, zatímco předchozí pio-benediktinský kodex pojednával o omylu v kánonech 1083 a 1084, přičemž v něm neexistovala synoptická podoba současného kánonu 1098 – omyl z podvodu. Nesmí se ovšem opomenout, že kodex práva podává také obecnou nauku o škodě, kterou způsobuje omyl v právním jednání. Tyto generální principy obsažené v kán. 125, § 2 a 126 CIC ustanovují základní linie pro aplikaci působnosti omylu ve vztahu k manželskému souhlasu. Tak kán. 126 ustanovuje: «Jednání vykonané z neznalosti nebo *omylu* co do podstatného prvku jednání nebo co do nesplnění podmínky "bez níž ne", je neplatné; v ostatních případech neznalosti nebo omylu platí, pokud právo nestanoví jinak, avšak jednání vykonané z neznalosti nebo omylu může být napadnuto žalobou podle právních norem»² a ohledně podvodu kan. 125, § 2 CIC učí: «Jednání vykonané z velkého, protiprávně způsobeného strachu nebo na *základě podvodu* je platné, pokud právo nestanoví jinak; může však být rozsudkem soudu zrušeno buď z podnětu poškozené strany nebo jejích právních nástupců nebo z úřední povinnosti»³. Pokud chceme aplikovat tyto generální normy na realitu manželského souhlasu jakožto „právního aktu“ je vhodné poznamenat, že poslední vyjádření kán. 126 ... *sed actus ex ignorantia aut ex errore initus locum dare potest actioni rescissoriae ad normam iuris...*, jako i závěrečné vyjádření kán. 125, § 2 CIC nám nedává možnost přímého uplatnění v manželství, neboť tento zvláštní „contractus“ nemůže být objektem nějaké zrušovací (*rescissoriae*) žaloby z důvodu své vnitřní či vnější nerozlučitelnosti.⁴ Nicméně, i přes předchozí poznatek, můžeme potvrdit, že zvláštní ustanovení, které nalézáme v kánn. 1097 a 1098 CIC je v podstatě aplikací základní normy obsažené v kánn. 125, § 2 a 126 CIC v oblasti manželství se svým specifickým upřesněním. Tak omyl v osobě (kán. 1097, § 1 CIC) je takový omyl, který konstatuje substanci aktů, neboť v manželství „osoby – kontrahenti“ je to, co ustanovuje podstatný materiální objekt manželské smlouvy, která se realizuje směnou souhlasu. Taktéž skutková postata omylu ohledně kvality osoby, která je přímo a hlavně zamýšlená, může být lokalizovaná buď jako omyl, jenž spadá pod principiální podmínku *sine qua non*, nebo jako jistá výjimka zamýšlená

¹ U kánn. 1097 e 1098 se jedná o omyl faktu (tj. když se omyl týká konkrétní nebo notoricky známé skutečnosti), zatímco v kán. 1099 se jedná o omyl práva (tj. když se omyl týká existence, rozsahu zákona nebo práva).

² Can. 126. - Actus positus ex ignorantia aut ex errore, qui versetu circa id quod eius substantiam constituit, aut qui recidit in condicionem sine qua non, irritus est; secus valet, nisi aliud iure caveatur, sed actus ex ignorantia aut ex errore initus locum dare potest actioni rescissoriae ad normam iuris.

³ 125, § 2. Actus positus ex metu gravi, iniuste incusso, aut ex dolo, valet, nisi aliud iure caveatur; sed potest per sententiam iudicia rescindi, sive ad instantiam partis laesae eiusve in iure successorum sive ex officio.

⁴ Podstatné náležitosti pro platnost právního aktu jsou: 1) osoba právně schopná jednání; 2) konstitutivní elementy aktu; 3) zachování formalit a podstatných náležitostí předepsaných zákonem. Pokud nejsou zachovány tyto náležitosti, právní akt je neplatný (*Communicationes* 6 [1974] 101).

zákonodárcem v kán. 126: „v ostatních případech neznalosti nebo omylu platí, pokud právo nestanoví jinak“ v čemž koresponduje text kán. 1097, § 2 řka: „Omyl co do vlastnosti osoby, i když je příčinou smlouvy, nezneplatňuje manželství“ ale hned dodává jednu výjimku slovy: „pouze v tom případě (ho zneplatňuje), když tato vlastnost byla přímo a hlavně vyžadována“. Podobně je tomu u podvodného omylu o němž hovoří kán. 1098 CIC. I zde můžeme snadno zaznamenat, že v podstatě se jedná o výjimku z principu podle kán. 125, § 2 – výjimku vědomě ustanovenou samotným zákonodárcem v oblasti manželství – a proto stanovuje přímou aktualizaci textu kánonu 125, § 2: „pokud právo nestanoví jinak“. Zdá se, že tuto specifikaci v oblasti manželství si vyžaduje z logiky práva jiné ustanovení, které prohlašuje, že: „Všichni křesťané mají právo zvolit si bez jakéhokoliv donucení životní stav“ (kán. 219 CIC) a tudíž výjimka z obecné normy má za cíl ochránit svobodu osoby v její volbě. Takové pojetí plně odráží učení druhého vatikánského koncilu a to v jeho personalistickém akcentu, a zároveň objasňuje zřízení obsahově nového kánonu oproti předchozímu kodexu, v němž se ustanovení kán. 1098 CIC nevyskytovalo. Z již popsaného se může bez velkých obtíží dospět k samotnému konceptu omylu, který doktrína a jurisprudenc definuje jako „v mysli souhlasný stav k falešnému objektu“ neboli falešný úsudek vzhledem k determinovanému objektu (osoba nebo věc), přičemž přítomnost omylu předpokládá pevné rozhodnutí vůle, které ovšem neodpovídá realitě. Omyl se odlišuje od neznalosti⁵ a nepozornosti nakolik ony jsou charakterizovány jako habituální (neznalost) nebo aktuální (nepozornost) nedostatek znalosti, který se má být poznán pasivním subjektem zákona.⁶ Omyl jakožto *falsum de aliqua re iudicium* nesmí být zaměňováno za stav vážné pochybnosti nebo pádného podezření, protože ten kdo se mýlí: „chce jelikož neví“, ale ten kdo klade podmínku, „ví že neví“ a proto chce podmíněnou událost podřízenou události podmiňovací.⁷ Naproti tomu mýlící se je přesvědčen o existenci faktu, který však neexistuje; ten však, kdo podmiňuje, je v pochybnosti o existenci takového faktu. Zatímco k podmínce se rozumně předpokládá ze strany subjektu aktuální nebo virtuální akt vůle, u omylu se jedná o stav vůle v habituální nebo interpretativní formě.

b) jaký omyl znemožňuje manželský souhlas?

I když omyl je *per se* vada v intelektu, proto aby se stalo zneplatňujícím příčinou musí mít vliv na úkon vůle, která pod klamným přesvědčením směřuje k objektu, jenž však nekoresponduje s realitou. Tedy tento akt vůle zapříčiněn omylem není „nevolitivní“, i když omyl je nazýván *actus involontarius secundum quid*, neboť to, co by nebylo pod vlivem omylu, o to by jistě osoba nebyla chtěla usilovat. Pro velikost působnosti tohoto faktického omylu na platnost manželství, především tedy do institutu manželského souhlasu, je nepřekonatelnou nauka svatého Tomáše Akvinského, který vysvětluje: „To co ze své přirozenosti zamezuje příčinu, podobně také zamezuje účinek. Souhlas je potom příčina manželství, ... a proto to co vyprazdňuje souhlas, zbavuje přece smyslu i manželství. Souhlas je však akt vůle, který předpokládá akt intelektu. A proto, když omyl poznání zamezuje, naledovně

⁵ V jurisprudenci se občas otevírá diskuse, zdali je stále poplatná doktrínou předkládaná nekompatibilitnost mezi omylem a vadou v soudnosti (kán. 1095, 2° CIC) srov. c. Colagiovanni 22. 11. 1983 (č. 14: viz RRD díl 75, str. 659-660).

⁶ Srov. J. G. MARTÍN, *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*³, Ediurcla, Roma 1999, 450.

⁷ Srov. M. FERRABOSCHI, *Il matrimonio sotto condizione*, Roma 1937, 43.

z něho vychází vada i samého souhlasu a tedy i manželství. Může se tedy uzavřít, že omyl z původu přirozeného práva zneplatňuje manželství⁸. Avšak to neznamená, že by podle učení sv. Tomáše každý omyl zneplatňoval manželství. Sám sv. Tomáš v druhé otázce se táže po charakteristice omylu, který by mohl zneplatňovat manželský souhlas a odpovídá: „takový omyl zabraňuje manželství, jestliže se týká té relity, která náleží k podstatě manželství. Dvě reality to jsou, které jsou spojeny s manželstvím, neboli dvě osoby, které se sjednocují, a reciproční moc nad druhým (partnerem), v čemž spočívá manželství. První je postihnuta omylem v osobě, druhá omylem (omezeným) podmínkou, neboť otrok nemůže propůjčit svobodně druhé (osobě) moc nad vlastním tělem bez souhlasu svého pána. Proto to jsou pouze dva omyly, které zabraňují manželství a né jiné“⁹. Úvaha vyjádřená sv. Tomášem Akvinským se line v celé církevněprávní tradici včetně Graciánova dekretu¹⁰ a stala se tak obecnou nukou ohledně zneplatňujícího omylu manželského souhlasu.

c) omyl v osobě (kán. 1097, § 1)

CIC 1917: can. 1083, § 1. ¹¹	CIC 1983: can. 1097, § 1.	CCEO 1990: can. 820, § 1.
Error circa personam invalidum reddit matrimonium. Omyl týkající se osoby, činí manželství neplatným.	Error in persona invalidum reddit matrimonium. Omyl co do osoby činí manželství neplatným.	Error in persona invalidum reddit matrimonium. Omyl co do osoby činí manželství neplatným.

V prvním paragrafu kánonu 1997 se ustanovuje, že omyl týkající se osoby zneplatňuje manželství. Prakticky se tento omyl uskutečňuje, když osoba – kontrahent si chce vzít nějakou „jistou a determinovanou“ osobu, ale z důvodu omylu uzavírá manželství s jinou. Jelikož objektem manželství jsou samotné osoby – kontrahenti, a protože existuje mezi těmito osobami ustanovující pouto manželského svazku, omyl vzhledem k druhé osobě zasahuje podstatným způsobem do objektu souhlasu, který ve skutečnosti, i s přirozeného práva, neexistuje a tedy nevzniká manželství. I když samotný text kánonu nehovoří přímo o omylu přesahujícím (*redundans*) do omylu v osobě, přesto se považuje za nepochybné, že má stejný efekt na platnost manželství jako předchozí případ

⁸ «quidquid impedit causam de sui natura, impedit et effectum similiter. Consensus autem est causa matrimonii, ... et ideo quod evacuat consensum, evacuat matrimonium. Consensus autem voluntatis est actus, qui praesupponit actum intellectus. Deficiente autem primo, necesse est defectum contingere in secundo. Et ideo, quando error de congitionem impedit, sequitur etiam in ipso consensu defectus. Et per consequens in matrimonio. Et sic error de iure naturali habet quod evacuet matrimonium» (S.Th. Suppl. q.51 art. 1)

⁹ «oportet quod error qui matrimonium impedit, sit alicuius eorem quae sunt de essentia matrimonii. Duo autem includit ipsum matrimonium, scilicet personas duas quae coniuguntur, et mutuam potestatem in invicem, in qua matrimonium consistit. Primum tollitur per errorem personae; secundum per errorem conditionis, quia servus non potest potestatem sui corporis libere alteri tradere sine consensu domini sui. Et propter hoc hi duo errores matrimonium impediunt, et non alii» (S.Th. Suppl. q. 51 art. 2).

¹⁰ «Verum est quod non omnis error consensum excludit; sed error alius est personae, alius fortunae, alius condicionis, alius qualitatis. Error personae est, quando putatur esse Virgilius, et ipse est Plato. Error fortunae, quando putatur esse dives qui pauper est, vel e converso. Error condicionis, quando putatur esse liber qui servus est. Error qualitatis, quando putatur esse bonus qui malus est. Error fortunae et qualitatis coniugii consensum non excludit. Error vero personae et condicionis coniugii consensum non admittit» (C. XXIX, q. 1).

¹¹ Pramen: C. XXIX, q. 1.

omylu, jelikož se nejedná o nic jiného než o způsob zmýlení se ohledně identity téže osoby. Proto tzv. «error qualitatis redunans in errore persone» nastává pouze v případě, jestliže se omyl váže k vlastní a individuální kvalitě osoby. Je tedy evidentní, že se omyl týká vlastnosti osoby, která slouží k identifikaci nějaké přesně vymezené osoby (myslí se, že je prvorozená, zatímco ve skutečnosti je druhorozená; atd.), a tedy se mýlí ohledně samotné osoby a proto se aplikuje stejný zneplatňující účinek, který má za základ tentýž omyl v osobě. V obou hypotézách více než vada souhlasu je zde absolutní nepřítomnost souhlasu, jelikož intelektivní akt, který zamaskoval podstatným způsobem objekt, nemůže formovat ve vůli správné vnímání o identitě druhého kontrahenta. Pojetí termínu „osoby“ v souvislosti tohoto kánonu, je třeba rozvažovat v rámci přesného výkladu tohoto pojmu a nerozšiřovat ho např. na osobnost. Tak papež v promluvě k soudcům Římské rotě z 30. ledna 1993 prohlašuje: „Kde se jedná o „omyl v osobě“ v termínech použitých zákonodárcem není dovoleno přičlenit mu význam cizí kanonické tradici“.

d) omyl ohledně kvality osoby (kán. 1097, § 2)

CIC 1917: can. 1083, § 2. ¹²	CIC 1983: can. 1097, § 2.	CCEO 1990: can. 820, § 2.
<p>§ 2. Error circa qualitem personae, etsi det causam contractui, matrimonium irritat tantum:</p> <p>1.º Si error qualitatis redundet in errorem personae;</p> <p>2.º Si persona libera matrimonium contrahat cum persona quam liberam putat, cum contra sit serva, servitute proprie dicta.</p> <p>Omyl týkající se vlastnosti osoby, i když tato vlastnost je příčinou smlouvy, zneplatňuje manželství jen:</p> <p>1. vyústí-li omyl ve vlastnosti v omyl v osobě;</p> <p>2. uzavírá-li svobodná osoba manželství s osobou, kterou považuje za svobodnou, ta však je otrokem, přičemž je míněno otroctví v pravém slova smyslu.</p>	<p>Error in qualitate personae, etsi det causam contractui, matrimonium irritum non reddit, nisi haec qualitas directe et principaliter intendatur.</p> <p>Omyl co do vlastnosti osoby, i když je příčinou smlouvy, zneplatňuje manželství jen v případě, když tato vlastnost byla přímo a hlavně vyžadována.</p>	<p>Error in qualitate personae, etsi dat causam matrimonio, matrimonium non dirimit, nisi haec qualitas directe et principaliter intenditur.</p> <p>Omyl týkající se vlastnosti osoby, i když tato vlastnost je důvodem uzavření manželství, nepůsobí neplatnost manželství, ledaže tato vlastnost byla přímo a zásadně zamýšlena.</p>

Ne jakýkoliv omyl činí manželství neplatným, i když se *det causam contractui*, ale jenom jestliže se týká vlastnosti osoby, která byla vyžadována druhým

¹² Pramen: C. XXIX, q. 1; c. 4, C. XXIX, q. 2; c. 2, 4, X, de coniugio servorum, IV, 9; S. C. C., Frisingen., 7 et 28 aug. 1745; Romana, 9 aug. 1817, 27 maii 1820.

snoubencem způsobem **přímým a hlavním**. Omyl se musí vztahovat ke kvalitě spolupartnera: tato kvalita se musí vztahovat ke schopnostem psychickým, fyzickým a sociálním, přičemž nemusí být kvalifikující konkrétní osobu, jelikož *illa identificans redundans in errore personae* (srov. kán. 1097, § 1 CIC): prakticky se jedná o kvality, které nejsou jako takové k fyzické identifikaci oné osoby. Přirozeně kvality neboli vlastnosti o kterých hovoří kánon musí být seriózní a ne banální: prakticky kanonický zákon žádá, aby takové vlastnosti nebyly nerozumné nebo nedůležité, jelikož by pak učinily bezvýznamným samotný předmět manželského souhlasu. Kromě toho je třeba, aby tyto vlastnosti byly zamýšlené mýlícím se, jakožto **převažující nad objektem souhlasu**: skutečně mýlící se musí zamýšlet, že předpokládaná vlastnost je přítomna v druhém partnerovi, neboť jestliže by zde byla pochybnost, nejednalo by se o omyl. Tento prvek rozlišuje omyl od podmínky: v prvním případě snoubenec je přesvědčen, i když mylně, že druhý snoubenec vlastní determinující kvalitu, a proto dává souhlas k manželství; v druhém případě, naproti tomu, snoubenec si není jistý přítomností determinující kvality v osobě spolupartnera, proto pochybuje a předkládá podmínku ke složení manželského slibu. Omyl se opravdu rodí s účinným poznáním mýlícího se, že jistá vlastnost je přítomná v druhém partnerovi a právě tato vlastnost se stává bezprostředním předmětem vlastního slibu, a proto není pouze předmětem zprostředkovaným a všeobecným. Kromě toho vlastnost spolupartnera, musí být mýlícím se partnerem chtěná způsobem přímým, neboli způsobem primárním, převažujícím a hlavním, to je: vlastnost musí být bezprostředním předmětem vlastního souhlasu – znamená to, že tato vlastnost nesmí být podružná nebo akcidentální k souhlasu, ale sounáležitá s podstatou téže osoby (cfr. *coram* Stankiewicz, *diei* 24 *octobris* 1991 in: R.R.Dec. LXXXIII, p. 676/11).

2. Komentář k instrukci *Dignitas connubii* (pokrač. čl. 33-64)

PŘELOŽIL: MGR. STĚPÁN ŠTASTNÍK
advokát DCS v Brně

Caput II

Kapitola II.

DE MINISTRIS TRIBUNALIS

SOUDNÍ ÚŘEDNÍCÍ

1. DE MINISTRIS IUSTITIAE IN GENERE

1. SOUDNÍ ÚŘEDNÍCI OBECNĚ

Čl. 65

Pokus o konvalidaci

§ 1. Iudex, antequam causam acceptet et quoties cumque spem boni exitus perspicit, pastoralia media adhibeat, ut coniuges, si fieri potest, ad matrimonium forte convalidandum et ad coniugalem convictum restaurandum inducantur (can. 1676).

§ 1. Dříve než soudce přijme záležitost a kdykoli vidí naději na dobrý výsledek, použije pastoračních prostředků, aby dle možnosti byli manželé přivedeni ke zplnění manželství, pokud je možné, a k obnově manželského společenství (kán. 1676).

§ 2. Quod si hoc fieri nequit, iudex coniuges hortetur ut, omni optato

§ 2. Jestliže to není možné, je soudce povinen manžela nabádat k tomu, aby